

Голосов О.О.

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ БІРЖ ЯК БАЗОВОЇ ЛАНКИ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ ЗЕРНА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Біржі становлять базову ланку інфраструктури ринку зернових та забезпечують урівноваження ціни та попиту на зазначений товар у ринковій системі, формують конкурентноспроможну ціну в межах країни, яка є базовою ціною для виходу на світовий ринок. Аналіз біржової системи України в цілому описаний не достатньо широко у науковій літературі, де представлено в цілому поодинокий аналіз біржових функцій у ринковій системі, або в аспекті вивчення економіки України в цілому (П.І Гайдуцький [1], Т.Г.Каблук [2], Т.В. Савицька [3], Ю.А.Ципкін [4] та ін.). Відповідно, вивчення бірж як базової структури ринку зернових потребує більш глибокого аналізу насамперед як провідної ланки регулювання загальної системи агроринку України, що, отже, становить мету нашого дослідження.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин базові функції товарних бірж на Україні не є задіяними повною мірою. Біржові угоди практично мають бартерний характер, без чіткого співвідношення цін на продукцію зернових та засоби матеріально-технічного забезпечення. Так, наприклад, за форвардними контрактами у 2001 році було продано лише 20% зерна із загального продажу, а ф'ючерсні контракти майже не уклалися. Щодо форвардних та спотових угод, то на біржовому ринку України домінують спот-угоди, а частка форвардних зменшується на окремі види зернових, зокрема: горох, жито, пшеницю (табл. 1).

Таблиця 1. Розподіл укладених угод на біржах-членах НБАУ зернових (%).

Назва товару	1999		2000	
	Спот	Форвард	Спот	Форвард
Жито	84,2	15,8	95,6	4,4
Гречка	100,0	-	-	100,0
Овес	100,0	-	-	-
Горох	66,7	33,3	50,0	50,0
Пшениця 3кл	81,3	18,7	55,4	44,6
Пшениця 4 кл	85,0	15,0	100,0	-

В цілому це свідчить про те, що біржовий обіг має випадковий характер, не становить безперервний потік товару. Купівля та продаж зернових є непропорційною щодо типів угод та контрактів. Стандартизація товару не розроблена остаточно і в цілому не відповідає світовому рівневі. На біржах майже не відбувається торгівля надлишковою продукцією. Практично не розвинена біржова інфраструктура. Відсутні або слабо розвинені нові форми біржової діяльності, як, наприклад, електронна регіональна або всеукраїнська біржа. Порівняйте, наприклад, на провідних біржах світу, де ф'ючерсні контракти для продажу зернових домінують, а ціна є адекватною для кожної біржі (табл. 2):

Таблиця 2. Ф'ючерсні ціни на продовольчу пшеницю.

Місяць	9.06.03		2.06.03	05.05.03	Зміна, USD/т
	USD/т	УЕ	USD/т	USD/т	
Чикагська біржа (CBOT), Usc/bu					
Липень	120,24	327,25	117,12	104,26	+ 3,12
Вересень	123,18	335,25	119,87	106,37	+ 3,31
Будапештська товарна біржа (BCE), HUF / MT					
Серпень	122,37	27360	125,50	107,58	- 3,13
Вересень	124,79	27900	127,67	108,88	- 2,88
Французька міжнародна фінансова біржа (MATIF), EUR/MT					
Липень	129,85	111,00	128,83	125,27	+ 1,02
Вересень	131,02	112,00	130,00	126,67	+ 1,02
Лондонська біржа (LIFFE), GBP/MT					
Липень	123,48	74,50	120,57	118,91	+ 2,91
Вересень	115,28	69,55	114,27	111,58	+ 1,01

УЕ – в національних валютах за 1 т., за винятком CBOT

Неусталеність біржової структури України зумовлюється насамперед такими чинниками:

- відсутності чіткої організації біржі як компонента ринкової економіки з усіма елементами та видами торгівлі класичної біржі,
- біржі не являють собою компонент єдиного ринкового механізму, а по-суті є окремими економічними системами,
- біржовий сировинний ринок не становить безперервний потік товару і це не дозволяє встановити реальний біржовий курс,
- біржовий ринок становить торгівлю надлишковою продукцією, що залишилася після виконання державного замовлення,
- біржова торгівля спрямовується здебільшого на формування максимального прибутку для посередницьких організацій, а отже не виконує ті ринкові функції стабілізації та стандартизації, які є її базовими

завданнями.

Поряд з цим слід відзначити відсутність комплексної системи біржових угод за різними типами: ф'ючерсні, форвардні, спотові тощо, та їх рівноваги. Не стабільно реалізуються усі провідні типи зернових на біржах України, на відміну, наприклад, від вище розглянутих.

Так, на Україна зареєстровано 459 бірж¹, з яких (табл. 3):

Таблиця 3. Кількість бірж на Україні (2002 р.)

Найменування біржі	Кількість зареєстрованих
Універсальні	118
Товарні та товарно-сировинні	201
Агропромислові	31
Фондові біржі та їх філії	27
Іншого типу біржі	82

Так, в цілому спостерігається тенденція щодо формування бірж, функції яких не є тотожними по відношенню до того чи іншого товару, зокрема універсальні біржі. Таким чином зернові реалізуються як на універсальних, товарних, товарно-сировинних, так і агропромислових, що характеризує цей процес як недостатньо ефективний тому, що зазначені біржі не спроможні сформувати розвинену та ефективну систему інфраструктурного біржового обслуговування.

Оскільки біржі не спроможні мати достатньо розвинену систему інфраструктури, вони не здатні виконувати стабілізуючу та регулюючу функцію уніфікації товару, його якісну експертну оцінку, хоч кількість укладених біржових угод сільськогосподарської продукції перевищила за кількістю інші угоди.

Порівняйте, розподіл укладених угод на біржах України (рис. 1):

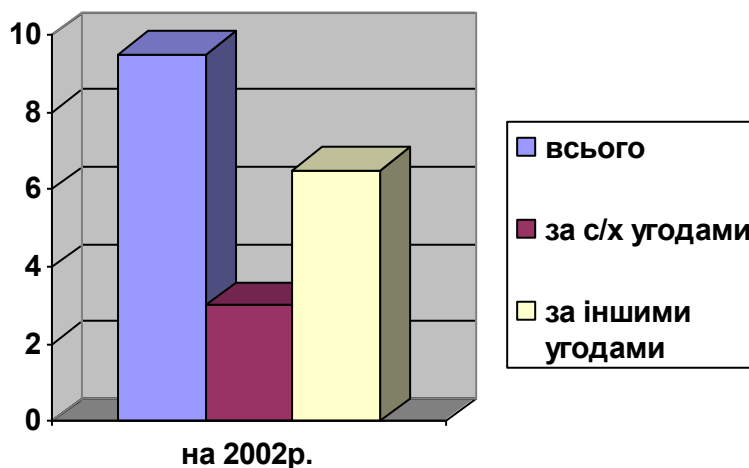

Рис. 1. Розподіл укладених угод на біржах України (млн. грн.)

Таким чином, підвищення ефективності біржової інфраструктури має здійснюватися як подолання кризових явищ у таких напрямках:

1. Виконання стабілізуючої функції зумовлюється насамперед структурною організацією самої біржі. Відповідно вона має бути наділена усіма елементами класичної біржі.

2. Підвищення ролі біржової інфраструктури у забезпеченні її ефективної діяльності, забезпечення її ефективного зв'язку з виробничою інфраструктурою.

3. Біржа має розвиватися як частина загального ринку реалізації товару, а не як окремий самостійний ринок.

4. Чітко визначений юридичний статус біржі (публічно-правова або корпоративна організація).

5. Визначення типу біржового ринку: ринок брокерів, ринок дилерів.

6. Встановлення чітких принципів цін біржового курсу: єдиний курс дня або безперервний курс з офіційною котировкою на момент відкриття та закриття біржових торгів.

Так, для сировинних бірж, що базовими для реалізації зернових провідним, з нашого погляду, має бути єдиний біржовий курс. Такий принцип є тим компонентом, який сприяє більш стійкому ціноутворенню, з одного боку, а з іншого – гарантує учасникам біржових торгів максимально вигідне укладання угод, відокремлене від впливів чуток, емоцій тощо, тобто забезпечує громадський контроль за виконанням біржових угод. Разом з цим такий курс може бути забезпечений лише у разі безперервного руху товару, а біржа має бути провідним компонентом всієї ринкової системи для зернових.

¹ Членами НАБУ є 35 агробірж, з яких 27 мають право на реєстрацію експортних контрактів.

Від вирішення цих питань залежить успіх біржової діяльності та біржової політики, оскільки вони тісно пов'язуються між собою: принцип біржового курсу витікає з характеру організації біржового ринку, а останній виходить з юридичного статусу біржі;

7. Створення електронної регіональної біржі, що передбачає два етапи реалізації, зокрема:

- організація електронного (або видавничого) інформаційного центру, який має містити базову інформацію щодо основних даних ринку зерна: внутрішніх (на базі постійного моніторингу стану ринку зернових за інформацією даних обласних та районних адміністрацій) та зовнішніх (на основі інформації біржових курсів провідних країн світу), до інформації повинні мати доступ кожне з господарств-виробників зерна (приватне, державне) на рівних умовах;

- розвиток інформаційної інфраструктури, зокрема обробка технологій укладання угод, проведення електронних торгів та тендерів;

- організація регулярних торгів за рахунок укладання ф'ючерсних контрактів поряд з укладанням форвардних, спотових угод, що сприятиме вирішенню кредитування інвестиційного розриву.

Оскільки біржа по-суті становить дещо відокремлену ланку загального ринку зернових України, на світових біржах товар України зазнає певної дискримінації, оскільки біржова продукція та організація біржової діяльності не відповідає стандартам, а фірми та їх торговельні марки не зареєстровані на біржах, тобто їх товар кваліфікується як неліквідний. Це знижує конкурентноздатність українських фірм-реалізаторів зернових не лише на біржових ринках, але й поза ними тому, що, гарантуючи певну біржову якість товару, фактично біржі визначають її межі в ринку вільної реалізації. Відсутність реєстрації на біржі не допускає на торги, а відповідно позбавляє товар його експертної оцінки. Тому зернові України можуть реалізовуватися лише за дискримінаційними цінами, що відбивається і на біржовому ринку. Так, наприклад, середня ціна на фуражний ячмінь станом на 2001 рік становила 85 дол. за тону, на відміну від США, де вона дорівнювала 103 дол. за т. Порівняйте для окремих країн світу (табл. 4):

Таблиця 4. Порівняння з іншими країнами світу.

Країна	Травень*	Червень
Канада, FOB Thunderbay	115,1	105,2?
Франція, FOB Руан	115,8	123,3?
Франція, FOB Крейл	101,8	101,5
Франція, СРТ Дюнкерк	94,6	96,2
Англія, FOB Восточное побережье	117,6	125,8
Германія, СРТ Гамбург	133,5	138,2

*ціни для травневих поставок станом на 13.05.03 р.

Таким чином, біржова система України потребує подальшого розвитку на основі класичних бірж світу та вдосконалення на базі розвитку біржової інфраструктури, створення рівних умов доступу на біржовий ринок. Тому актуальним у цьому зв'язку є подальший аналіз загальних процесів розвитку біржової системи України на основі виявлення та розмежування її функцій як специфічних для економічної системи перехідного періоду.

Джерела та література

1. Гайдуцький П.І. Аграрний ринок: уроки і завдання // Економіка АПК, - 2002.- №5.- С.3-8.
2. Саблук Т.Г. Підвищення ролі аграрної економіки у формуванні та реалізації аграрної політики в Україні. // Економіка АПК. – 2001. - №3.- С3-9.
3. Савицкая Т.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий АПК.- Минск, 1999.
4. Ципкин Ю.А. Агроркетинг. – М., 1999.